

HUK209U-ANAYASA HUKUKU

Ünite 8: Yargı Organı ve Anayasa Yargısı

Yargı Fonksiyonunun Mahiyeti

Yargının ayrı bir kuvvet olup olmadığı halen tartışılmakla birlikte, yasama ile yürütme arasındaki uyuşmazlıkların tespiti ve çözümü için varlığı bir gerekliliktir. İki kuvvet arasındaki uyumu sağlamakla yükümlü yargının, dolayısıyla uygulayıcılarının bağımsızlığı ilkesi ise tartışma götürmez bir zorunluluktur.

Türk Anayasalarında Yargı Fonksiyonunun

Düzenlenişi

Yargının fonksiyonu değişen anayasalarla birlikte farklı şekillerde düzenlenmiştir.

1876 Anayasası bir monarşi anayasası olarak, yargıyı ayrı bir kuvvet gibi düşünmemiş, bağımsızlığı ilkesi açısından yetersiz kalmıştır.

1921 Anayasası yargı fonksiyonuna yer vermemiştir.

1924 Anayasası ise yasama ve yürütme kuvvetlerini birleştirip TBMM'nin hâkimiyetine bırakırken, yargıyı ayrı ve bağımsız bir kuvvet olarak tanımlamıştır. Ancak uygulamada kimi kanunlarla yürütmeye bağımlı kalmıştır.

1961 Anayasası sözü geçen sorunu ortadan kaldırmak üzere düzenlemelere yer vermiş; yargı ve yasama birer yetki iken yürütme görevi olarak tanımlanmıştır.

Mahkemelerin Bağımsızlığı İlkesi

Mahkemelerin bağımsızlığı, hâkimlerin gerek yasama gerek yürütme organlarından bağımsız olmalarını, bu iki organın hâkimlere emir ve talimat veremeyeceğini ve tavsiyede bulunamayacağını ifade eder.

“Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.” (1982 Anayasası, M.9)

1982 Anayasası yargı ve yasamanın yetki halini korurken, ek olarak yürütmeye görev ve yetki statüsü vermiştir.

Hâkimlik teminatı, hâkimlerin görevlerini herhangi bir baskı ya da tehditle karşılaşmaksızın tam bir serbestlik, tarafsızlık ve huzur ortamı içinde gerçekleştirebilmeleri için öngörülen önlemlerin bütünüdür. Bazı unsurları anayasada doğrudan belirtilirken, diğerleri kanunlarla düzenlenmek üzere bırakılmıştır.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) ise bu teminatının olması gerektiği şekilde işletilmesini sağlamakla yükümlüdür. 2010 anayasa değişikliği ile daha homojen temsile dayalı ve yürütmenin etkisinden daha bağımsız bir hale getirilmiştir.

Yüksek Mahkemeler

Yüksek mahkemeler başlıca 3' ayrılır.

- Yargıtay**; adliye mahkemelerinden verilen karar ve hükümlerin son inceleme makamı olup, yasa ile belirlenen bazı davalara da ilk ve son derece

mahkemesi olarak bakar; çeşitli hukuk ve ceza dairelerinden oluşurlar.

- Danıştay**; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile görevlendirilmiş bulunan yüksek idare mahkemesi, danışma ve inceleme merciidir.
- İdari Yargı**; idari uyuşmazlıkların çözümü; idari uyuşmazlıklarla ilgili yargı koludur.

Askeri Yargı ise 2'ye ayrılır.

- Askeri Yargıtay**; Askerî mahkemelerde verilen karar ve hükümlerin üst inceleme makamıdır; ayrıca asker kişilerin yasa ile belirlenen bazı davalarına ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.
- Askeri Yüksek İdare Mahkemesi**; Asker kişileri ilgilendiren ve askerî hizmete ilişkin idari eylem ve işlemlerden doğan uyuşmazlıkların ilk ve son derece mahkemesi olarak yargı denetimini ve yasalarla belirlenen görevleri yapan yüksek mahkemedir.

Anayasa Yargısı Kavramı ve Tarihsel Gelişim

Anayasa yargısı; kanunların ve diğer bazı yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunun yargısal mercilerce denetlenmesidir. Tarihsel gelişim sürecinde kanunların anayasaya uygunluğunun denetlenmesi gereği ancak 21. Yüzyıl ortalarında yaygınlık kazanmıştır.

Bu denetleme temel olarak 2'ye ayrılır.

- Siyasal denetim sistemi
- Yargısal denetim sistemi

Siyasal denetimin yanlı ve yetersiz kalacağı endişesi zaman içinde yargısal denetim sisteminin ağırlık kazanmasına yol açmıştır.

Denetimin yapıldığı zamana göre de 2'ye ayrılmaktadır.

- Önleyici Denetim**; yürürlüğe girmeden önce yapılan denetimdir.
- Düzeltilici Denetim**; ise yürürlüğe girdikten sonra yapılır.

Ülkemizde anayasaya uygunluk denetimi, bu eksikliğin yarattığı sorunlar artınca, ilk kez 1961 anayasası ile düzenlenmiştir.

Anayasa Mahkemesinin Statüsü, Kuruluşu ve Görevleri

Anayasa Mahkemesi'nin statüsü; 1982 Anayasası ile kesinlik kazanmıştır. Anayasa Mahkemesi'ne, denetim konusundaki tek yetkili mahkeme statüsü verilmiştir. Avrupa doktrinine bağlı olarak herhangi bir yüksek mahkeme değil, özel bir “anayasa organı” şeklinde tanımlanması yaygın bir eğilimdir. Mahkemenin statüsündeki bir değişiklik sadece anayasal bir değişiklikle mümkündür.

HUK209U-ANAYASA HUKUKU

Ünite 8: Yargı Organı ve Anayasa Yargısı

Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu; önce 1982 Anayasası'nın 146. maddesine göre düzenlenmiş, demokratik bir yapının sağlanabilmesi ve yasamanın da kurulun oluşmasına katılabilmesi amacıyla 2010 Anayasa değişikliği ile yeniden düzenlenmiştir.

Anayasa Mahkemesi kurulurken Cumhurbaşkanı; yüksek mahkemeler, askeri yargı, yükseköğrenim kurumları ve serbest avukat, hâkim ve savcılar ile anayasa raportörlerinden önerilen isimler içinden toplam 14 üyenin seçimini yaparken, TBMM; Sayıştay genel kurulunun kendi başkan ve üyeleri arasından iki, baro başkanlarının önerdiği serbest avukatlardan bir olmak üzere 3 üyenin seçimini yapabilmektedir.

Kurumlar kendi içlerinde yapacakları oylamalar sonucunda her boş üyelik için en çok oy alan üç ismi önermekle yükümlüdürler. Öğretim üyelerinin seçilebilmek için, kırk beş yaşını doldurmuş olması kaydıyla; profesör veya doçent unvanını kazanmış, avukatların en az yirmi yıl fiilen avukatlık yapmış, üst kademe yöneticilerinin yükseköğrenim görmüş ve en az yirmi yıl kamu hizmetinde fiilen çalışmış, birinci sınıf hâkim ve savcılarının adaylık dâhil en az yirmi yıl çalışmış olması şarttır.

Anayasa Mahkemesi başkan ve başkan vekilleri(2) ise dört yıllığına üyeler arasından gizli oyla ve salt çoğunluk ilkesine göre seçilirler. Üyelerin asli görevleri dışında resmi veya özel bir görev üstlenmeleri kesinlikle yasaktır.

2010 Anayasa değişikliği ile

- TBMM'ye sınırlı da olsa rol tanınarak demokratik bir yaklaşım sağlanmaya çalışılmıştır.
- Yargı kökenlilerin çoğunlukta kalması ilkesi gözetilmeye devam edilmiştir.
- Üniversite kökenli üye sayısı 1'den 3'e çıkarılmıştır.
- Yedek üyelik kaldırılmıştır.
- Mahkemenin çalışma usullerinde değişiklik yapılmıştır. (m. 149)
- Üyelik süresi on iki yıl ile sınırlandırılmıştır.

Anayasa Mahkemesi'nin görevleri ise anayasaya uygunluk denetimi ile sınırlı değildir. Bunun yanı sıra yasada belirtilen kişilerin yüce divan sıfatıyla yargılanması, siyasi partilerin mali denetimi ve kapatılması davaları, milletvekillerinin dokunulmazlıkların kaldırılması ve vekillikten düşürülmeleri ile Uyuşmazlık Mahkemesi başkanının seçilmesi görevlerini yürütür. Ayrıca anayasal bir hak olan bireysel başvuruların değerlendirilmesi de bu görevler kapsamındadır.

Anayasaya Uygunluk Denetiminin Konusu

Anayasa'ya göre (m. 148/1) "Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararname ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içtüzüğünün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim ve savaş hallerinde çıkarılan kanun hükmünde kararname ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesi'nde dava açılmaz."

Bu maddeye göre; kanunlar, kanun hükmünde kararname, TBMM iç tüzüğü, anayasa değişiklikleri, milletlerarası antlaşmalar ve parlamento kararları denetleme kapsamında yer almaktadır.

Anayasaya uygunluk denetiminde ölçü normlar; yani Anayasallık bloku, bu denetlemeler yapılırken değerlendirmeye ölçü olan normlar bütününe; ölçü normu ise bu bloku oluşturan her bir norma denmektedir.

Milletlerarası hukuk kuralları ise denetleme ve değerlendirmeler yapılırken kanun hükmünde kabul görürler. Ancak taraf olunan anlaşma kurallarının, denetlemedeki etkileri kesin yasa ve hükümlerle belirlenmediği için yoruma açıktır.

Hukukun genel ilkeleri ise işleyişte anayasadan üstün olmamakla birlikte destek bir ölçü norm olarak kullanılmaktadır.

Anayasaya Uygunluk Denetiminin Şekilleri (Esas ve Şekil Yönünden Denetim)

Anayasa'ya göre (m. 148/1) Anayasa Mahkemesi, kanunların, KHK'lerin ve TBMM içtüzüğü'nün "Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu" denetler.

Esas bakımından denetim amaç (maksat) unsuru bakımından (kamu yararına olup olmadığı) ve konu bakımından (anayasa aykırı olup olmadığı) olmak üzere 2'ye ayrılır.

Şekil bakımından denetim ise kanun ve normların anayasada belirtilen usul ve şekillere aykırı olup olmadığının denetimidir. Normların denetlenmesi kapsamına bu normları belirlemekle yükümlü yetki organlarının da anayasal sınırlılıklar çerçevesinde olup olmadığının denetlenmesi de girmektedir. Buna göre yasama yetkisini anayasaya uygun olarak kullanabilmesi için öncelikle TBMM'nin bakanlar kurulu, başkanlık divanı ve komisyonların üyelerini belirleyerek kuruluşunu tamamlamış olması gerekmektedir.

Anayasaya Uygunluk Denetiminin Yolları (İptal Davası ve İtiraz Yolu)

İptal davası, diğer adıyla soyut norm denetimi; anayasada belirtilen kişi ve organların bir kanunun iptali için açtıkları dava üzerine gerçekleştirilen denetim türüdür.

HUK209U-ANAYASA HUKUKU

Ünite 8: Yargı Organı ve Anayasa Yargısı

Dava açma yetkisi, 1982 anayasası ile daha da sınırlandırılmıştır. Bu dava ancak Cumhurbaşkanı, iktidar ve ana muhalefet partisi meclis grupları ile TBMM üye tam sayısının en az beşte biri tutarındaki üyeler tarafından açılabilir (m. 150).

Dava açma süresi, aykırı maddenin yürürlükte kalma süresini kısaltmak adına 90 günden 60 güne indirilmiştir.

Somut norm denetimi; ise uygulamada beliren bir denetim şeklidir. Mahkemede görülen bir dava sırasında karara temel teşkil eden hukuk normunun anayasaya uygun olup olmadığının denetlenmesidir.

Soyut norm ile farklılıkları bulunmaktadır. Kapsam olarak mahkemenin konusu dâhilindeki kanun hükmüyle sınırlı olsa da, herhangi bir zaman ve yerde gündeme gelebileceğinden 60 gün sınırlamasıyla kısıtlanmamaktadır. Soyut norm özel, somut norm genel mahkemelerce denetlenebilmektedir. Sonuçları bakımından soyut norm denetiminin bağlayıcılığı genel iken, somut norm söz konusu karar ile sınırlı kalmaktadır. Ancak 1982 Anayasası bu konuda birtakım değişikliklere gitmiş, Anayasa mahkemesini yetkilendirerek somut norm denetimini sonuçlarının genele uygulanabilmesini hedeflemiştir.

Somut norm denetimi, bir takım şartlara bağlıdır. Buna göre;

- Bakılmakta olan bir davanın varlığı
- Davaya bakmakta olan merciin bir mahkeme hüviyetini taşıması
- Uygulanacak normun varlığı
- İddianın ciddiliği tespit edilmesi gerekmektedir.

Bu maddeler mevcut ise başvuru yapılabilir, ancak denetim yapıp yapılmayacağı Anayasa Mahkemesi'nin yapacağı değerlendirme sonunda vereceği karara bağlıdır.

Somut norm denetimi işleyişi, yukarıda belirtilen süreç ile başlatılabilir. Mahkeme anayasaya aykırılık iddiasının ciddiliğine kanaat getirirse Anayasa Mahkemesi'nin vereceği karara kadar davayı beklemeye alır. Ciddi bulmadığı hallerde bu ara karar ile birlikte temyiz yolu açıktır. Süreç burada temyiz davası sonucundaki karar göre ilerler. Temyiz yolu seçilmezse ara karar kesin hüküm yerine geçer. Anayasa mahkemesi beş ay içinde karar vermekle yükümlüdür. Somut norm denetimiyle ilgili olarak 1982 Anayasası'na göre aynı hüküm hakkında somut norm denetimi yapılabilmesi için kararın üzerinden, Resmi Gazete' de yayınlanmasından itibaren, 10 yıl geçmesi gerekmektedir.

Anayasaya Uygunluk Denetiminin Sonucu ve Anayasa Mahkemesi Kararlarının Niteliği

Kararların kesinliği ve bağlayıcılığı ilk önemli esastır. Bu kararlar kesin hükme bağlanıp Resmi Gazete' de yayımlandıktan sonra temyiz, karar düzeltmesi

başvuruları yapılamaz ve karar herkes için bağlayıcı nitelik kazanır. İptal edilen norm, ortadan kalkar.

a. Yokluk Kararı: İptal edilebilirlikten daha ağır sonuçlar taşımaktadır. Yokluk kararı verilen kanun ya da norm hiç var olmamış gibi işlem göreceğinden tüm hüküm ve kararları ortadan kaldıran bir sonuç doğurur. Bu bakımdan çok özel durumlar söz konusu olduğunda tercih edilen istisnai bir yoldur.

b. Yorumlu ret kararı uygulama açısından şüpheli kabul edilen bir karar şeklidir. Hükümün iptalini reddederken hükme dair yorum yapılması mahkemenin bir anlamda yasama yetkisi de kullandığı şeklinde yorumlanmaktadır. 1982 anayasası doğrudan olmasa da bu durumu gözeterek yorumlu ret kararına desteklememektedir. (m.153/2)

c. Kararların gerekçelerinin bağlayıcılığı sorunu Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı hükmünün bir uzantısı olarak gündeme gelmektedir. Gerekçelerin de bağlayıcı olması yine Anayasa Mahkemesi'nin kanun koyucu konumuna gelmesi olarak yorumlanmakta, bağlayıcılık ilkesinin kararlarla sınırlı kalması savunulmaktadır. Söz konusu gerekçelerin üyelerin karar verilirken sunduğu gerekçeler yani öznel olduğu, hangi gerekçenin neye göre dikkate alınacağına kriteri bulunmadığı, bu gerekçelerin yasamayı da yönlendireceği vb. iddialar ışığında öneriler kararların gerekçelerden bağımsız olarak bağlayıcı olması yönündedir.

d. Yargılamanın yenilenmesi, Anayasa Mahkemesi hükümlerinin kesin olması durumu yargılamanın yenilenmesini iptal ve itiraz davaları açısından işlevsiz kılmaktadır. Ancak mahkemenin yüce divan sıfatıyla baktığı davalarda AIHM kararları doğrultusunda yargılamanın yenilenmesi mümkün gözükmemektedir. Ancak yasada bu durum açık değildir. Dolayısıyla uygulamada bu talebin reddi de söz konusu olabilmektedir.

Kararların etkisi ve niteliği açısından anayasa Mahkemesi kararları konusu olduğu normu ortadan kaldırdığından herkes için hüküm ve sonuç doğurur. Burada önemli olan nokta 1982 Anayasası m. 153/2 ile altı çizilen bu mahkemelerin kanun koyucu gibi hareket edemeyeceği hususudur.

Kararların yürürlüğe girmesi 1982 Anayasası m.153/3 hükmüne göre Resmi Gazete' de yayımlandığı andan itibaren yürürlüğe girer. Ancak yasada oluşabilecek boşluğun risk yaratacağı hallerde istisnai olarak yürürlüğe girmenin ertelenmesi mümkündür.

Kararların geriye yürümezliği ilkesi ise iptal kararının kendinden önceki tüm karar ve hükümleri yok saymasının yaratacağı karmaşa ve boşluğu önlemek amacıyla uygulanmaktadır.

Anayasaya uygunluk denetiminde usul 2010 yılındaki değişikliğin 149. Maddesinde yeniden düzenlenmiştir.

HUK209U-ANAYASA HUKUKU

Ünite 8: Yargı Organı ve Anayasa Yargısı

Buna göre Anayasa Mahkemesi iki bölüm ve genel kurul olarak çalışır ve kararlar salt çoğunlukla alınır. Gerekli hallerde değerlendirme komisyonları da kurulabilir. Bireysel başvurular bölümlerce, diğer davalar genel kurulca ele alınır. Yüce Divan sıfatıyla bakılan davalar dışında kalanlar dosya üzerinde incelenir ve karara bağlanır. Bireysel başvurular için de duruşma kararı verilebilir.

Anayasa Yargısında Yürütmenin Durdurulması

Anayasa yargısında karar verilene kadar yürütmenin durdurulup durdurulmaması konusu tartışmalıdır. 1961 ve 1982 Anayasa'larında konuya ilişkin bir hüküm bulunmaması farklı yorumlamalara ve kararlara neden olmuştur. Henüz anayasaya aykırılığı saptanmamış bir yasanın yürütmesinin durdurulmasının hukuksal açıdan ne kadar doğru olacağı tartışmalıdır. Öte yandan anayasaya aykırı olma ihtimali olan bir yasanın işletilmesi durumu da çelişik görülebilmektedir. Ancak yasa koyucu henüz bu konuda kesin bir hüküm belirtmediği için, Anayasa mahkemelerinin anayasa ve kanunların kendilerine tanıdığı yetkilerle sınırlı kalması, yetki verilecekse yasamanın hüküm, şart ve sınırlılıklarını belirlemesi gerektiği görüşü üstünde durulmaktadır.

